

מכה נוספת ללבנון בעקבות המשבר ביחסים עם ערב הסעודית

אורנה מזרחי ויואל גוז'נסקי | 14 בנובמבר, 2021 | גיליון 1534

המשבר הפוליטי החריף בין לבנון לערב הסעודית, שאליה הצטרפו בחריין, כוויית ואיחוד האמירויות, הינו בשורה רעה נוספת ללבנון הקורסת. ערב הסעודית יזמה את המשבר בעקבות התבטאות שר ההסברה הלבנוני, שהוא ממחנה חיזבאללה, נגד מלחמתה בחות'ים בתימן, ונראה כי ניצלה זאת כתירוץ כדי לפעול נגד חיזבאללה וממשלת לבנון החדשה, הנשלטת על ידו. אם לא יפתר המשבר, התנתקותה המוחלטת של ערב הסעודית מלבנון תפגע קשות בכלכלת לבנון הקורסת, תשתק לחלוטין את פעילות הממשלה וייתכן אף תגרום להתפרקותה, וכך תחזק את חיזבאללה ותדחוף את לבנון עוד לזרועות איראן. התפתחויות אלא מנוגדות לאינטרסים של ישראל ומדינות המערב. לפיכך, חשוב שמדינות המערב ובראשן ארצות הברית וצרפת יתערבו מול מדינות המפרץ כדי לסייע בפתרון המשבר ויניעו מהלך משותף שיחליש את חיזבאללה, אך בלי לפגוע בלבנון ובמתנגדי הארגון מבית.

ערב הסעודית יזמה ניתוק מוחלט של קשריה עם לבנון בעקבות פרסום מה-25 באוקטובר של ביקורת על מלחמתה בחות'ים בתימן מצד שר ההסברה הלבנוני החדש, ג'ורג' קרדאחי. קרדאחי הינו נוצרי-מרוני, החבר בממשלה החדשה בראשות נג'יב מיקאטי שהורכבה רק לפני כחודשיים, לאחר עיכוב של למעלה משנה מאז התפטרות הממשלה הקודמת בעקבות הפיצוץ בנמל ביירות (אוגוסט 2020). הוא מייצג את מפלגתו הנוצרית הקטנה של פרנג'יה, "אלמרדה", הנכללת במחנה של חיזבאללה, אמל והמפלגה הנוצרית הגדולה "הזרם הפטריסטי הלאומי" (מחנה ה-8 במרץ). מדובר בעיתונאי ואיש תקשורת ותיק (יליד 1950), המוכר מאוד בעולם הערבי. דבריו של קרדאחי נאמרו במסגרת ראיון עימו שהוקלט באוגוסט, עוד בטרם התמנה לשר (אמצע ספטמבר).

בתגובה, ריאה ועמה שותפותיה במפרץ – בחריין, כוויית ואיחוד האמירויות הערביות – קראו ב-29-30 באוקטובר לשגריריהן בלבנון לעזוב את ביירות, וביקשו מהנציגים הלבנונים אצלם לחזור הביתה. ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הנחו את תושביהן להימנע מביקור בלבנון, וכוויית אף הקפיאה אישורי ויזות ללבנונים. ריאה הגדילה לעשות והודיעה על הפסקתו, ובאופן מוחלט הפעם, של הסחר עם לבנון. קטר ועומאן גילו אומנם סולידריות עם הצעד הסעודי, אך הסתפקו בהודעות גינוי בלבד.

בלבנון מוטרידים מאוד מההשלכות הכלכליות וגם הפוליטיות של המשבר עם ערב הסעודית ומדינות המפרץ, המאיים על שרידותה של הממשלה החדשה ועלול להוביל שוב לשיתוק ממושך של המערכת הפוליטית, מבלי יכולת לקבל את ההחלטות הנדרשות לשיפור המצב בלבנון. זוהי מכה קשה נוספת לכלכלתה הקורסת של לבנון, שהגירעון בה הגיעה לרבע מהתוצר. ערב תחילת המשבר הכלכלי בלבנון ב-2019 ערב הסעודית הייתה שותפת הסחר הרביעית בגודלה של לבנון ולקוחה מרכזית לתוצרת חקלאית לבנונית. יצוא לבנוני זה לערב הסעודית הצטמצם בהדרגה ועמד על כ-280 מיליון דולר ב-2019 וכ-200 מיליון דולר ב-2020. מעבר לכך, צפוי כי מדינות המפרץ ימשיכו להימנע מהעברת הסיוע המובטח ללבנון (בועידת התורמות ללבנון ב-2018, ערב הסעודית התחייבה ל-1 מיליארד דולר מתוך סך של 11 מיליון דולר שנאספו מכלל המשתתפות). חמורה יותר עלולה להיות החלטה עתידית למנוע את העברות הכספיים של כחצי מיליון הלבנונים העובדים במדינות המפרץ, המוערכות ב-3-5 מיליארד דולר בשנה - 60 אחוזים מסך כל העברות הכספיים ללבנון.

הנשיא וראש הממשלה של לבנון כשלו עד כה לקדם פתרון למשבר. ראש הממשלה נג'יב מיקאטי נוקט גישה זהירה מול קרדאחי ופטרוניו. בראיונות עיתונאים ובנאום שנשא ב-4 בנובמבר הוא קרא לשר להעמיד את אינטרסיה של לבנון בראש סדר העדיפות, אך לא דרש במפורש את פיטוריו. קרדאחי סירב להתפטר בטענה שדבריו נאמרו לפני שמונה לתפקיד שר, כשהוא נהנה מגיבוי מצד ראש מפלגתו ובמיוחד מחזבאללה. בעקבות לחצים שהופעלו עליו, הוא הצהיר (12 בנובמבר) כי ישקול להתפטר תמורת ערבויות מערב הסעודית כי תחזור בה מהצעדים שנקטה עד כה. מיקאטי ניצל את שהייתו בועידת האקלים בגלזגו להעלאת הנושא מול המנהיגים שעימם ניפגש וביקש את סיוען של ארצות הברית (ממזכיר המדינה אנתוני בלינקן), צרפת (מהנשיא עמנואל מקרון), קטר ומצרים. שר החוץ הלבנוני, בהתבטאות חריגה, קרא ב-3 בנובמבר לערב הסעודית ולאיראן לכלול את סוגיית חזבאללה בדיאלוג המתנהל ביניהן, בטענה שהארגון הפך ל"בעיה אזורית" אשר לבנון אינה יכולה לפתור בעצמה.

חזבאללה הגיב באיום שאם יפוטר השר קרדאחי, יתפטרו מהממשלה גם שני שריו - מהלך שיוביל להתפרקותה ולהמשך שיתוק המערכת הפוליטית. בנאומו (11 בנובמבר) חזר נסראללה על תמיכת ארגונו בחות'ים וטען, כי ערב הסעודית, שיזמה את המשבר, הגזימה בתגובתה ופועלת לא רק נגד לבנון וחזבאללה, אלא נגד ההתנגדות כולה, מתוך עניין להוביל את לבנון למלחמת אזרחים שלישית. זאת, לאחר שנכשלה במלחמתה בתימן, אשר בה השקיעה מיליארדי דולרים. לדבריו, הדרישות הסעודיות מאיימות על ריבונות לבנון בניגוד לעמדת איראן וסוריה, הממשיכות לתמוך בה למרות שספגו בעבר עלבונות רבים מצד נציגיה.

התבטאותו של קרדאחי שעוררה זעם רב בריאד הייתה למעשה הקש ששבר את גב הגמל הסעודי, מול מעלליו של חזבאללה. מעבר למעורבות חזבאללה בתימן, ריאד מוטרדת גם

מהתחזקות חזבאללה במערכת הלבנונית, כשהוא "פותח את הדלת" בפני איראן, שמצידה מנצלת את הנסיבות הקשות בלבנון כדי להעמיק את אחיזתה בה. שר החוץ הסעודי, פייסל בן-פרחן התייחס לכך מפורשות וטען, כי סיבת המשבר נעוצה "בדומיננטיות של סוכן איראני בזירה", קרי חיזבאללה, אשר מדאיגה את ערב הסעודית והופכת לחסרת תועלת את ההתנהלות שלה ושל מדינות המפרץ מול לבנון. להבנת ערב הסעודית, הממשלה החדשה בלבנון שבוייה בידי חזבאללה ומנוהלת על ידו. הבנה זו משקפת את המציאות לאשורה: עוד כשבועיים לפני התפוצצות פרשת קרדאחי, ממשלת לבנון לא התכנסה עקב חשש להתפרקותה נוכח דרישת חיזבאללה להדיח את השופט החוקר את הפיצוץ בנמל ביירות, שהובילה לעימות אלים ברחובות ביירות (14 באוקטובר).

ברקע למשבר הנוכחי נמצא הצמצום הנמשך בתמיכה בלבנון מצד ערב הסעודית ומדינות המפרץ הפרגמטיות. זאת, בהתאמה להתחזקות מעמדו של חזבאללה בלבנון, אשר בראייתן מנהל כיום את המדינה לטובת האינטרסים שלו. יוזכר, כי במשך שנים רבות ערב הסעודית ומדינות המפרץ היו התורמות העיקריות ללבנון והן אלה שסייעו בשיקומה, הן לאחר מלחמת האזרחים הארוכה (1975-1990) והן לאחר מלחמת לבנון השנייה (2006). ההתדרדרות ביחסי ערב הסעודית עם לבנון החלה עם מינויו של נשיא לבנון מישל עוון (2016), שסימן את העלייה בכוחו הפוליטי של חזבאללה, אשר היה שותף לעסקה שאיפשרה מינוי זה. התפתחות זו אף תרמה להחלטת ערב הסעודית לחזור בה מנכונותה לממן עסקה בהיקף של מיליארדי דולרים למכירת נשק מצרפת לצבא לבנון. זאת מחשש כי הנשק יגיע לידי חזבאללה ויתרום להתחזקותו הצבאית. המהלך הסעודי הכושל ב-2017 נגד ראש הממשלה הלבנוני דאז סאעד חרירי, שהוכרח להתפטר במהלך ביקור בריאד, נבע גם הוא מהבנה סעודית שחרירי משתף פעולה עם חזבאללה.

הצעדים הסעודים האחרונים מול לבנון משתלבים במערכה הנרחבת שמנהלת ערב הסעודית נגד חזבאללה, שבמסגרתה הכריזה לאחרונה על הארגון הפיננסי של חזבאללה "אל-קרד אל-חסן" כארגון טרור. בהקשר האזורי-הסעודים כועסים במיוחד על בסיוע שהוא מגיש לחות'ים בתימן מאז פרוץ המשבר שם ב-2015. הצטרפו לכך בשנה האחרונה גם טענות קשות מצד ערב הסעודית על כי חזבאללה אחראי להברחות סמים לממלכה ולהצפתה בכדורי קפטגון. בעקבות התפיסה באפריל האחרון של 5.3 מיליון כדורי קפטגון, שהוטמנו ברימונים שיובאו מלבנון, החליטה ריאד להפסיק את יבוא התוצרת החקלאית מלבנון לזמן מה.

בה בעת, עיתוי המהלך הסעודי החריף מול לבנון מעורר סימני שאלה נוכח הדיאלוג המתחדש בין ערב הסעודית לבין איראן בנושאים אזוריים. אפשר שהוא מהווה ביטוי נוסף להיעדר התקדמות של ממש בשיחות עם איראן, ואולי גם כאמצעי לחץ על טהרן. יצוין, כי בשונה ממהלכים קודמים של ערב הסעודית מול לבנון בשנים האחרונות, הפעם ריאד תיאמה עם שותפותיה במפרץ את ניתוק היחסים עם ביירות. ניתן להסביר זאת גם כניסיון של

מחמד בן סלמאן, יורש העצר והשליט בפועל, לשקם את מעמדה האזורי של ערב הסעודית, אשר נחלש בשנים האחרונות, וגם את מעמדו שלו האישי מבית. עוד מעניין לציין את תמיכת איחוד האמירויות בצעד הסעודי, לאחר החיכוכים שהיו בין המדינות בשנים האחרונות, ואת הצטרפות כוויית, המעדיפה בדרך כלל לשבת על הגדר ולמלא את תפקיד המתווכת.

מבחינת חזבאללה ההתרחקות ממדינות המפרץ הפרגמטיות משרתת את אינטרסיו בזירה האזורית ובתוך לבנון, ולכן הוא נחוש בדרישתו שלא פטר את קרדאחי ולשמר את מעמדו המוביל בממשלה הנוכחית. מכל מקום, גם אם בסופו של דבר קרדאחי יסכים להתפטר, ספק רב אם הדבר יפתור לחלוטין את המשבר. ערב הסעודית נטלה הימור לא מבוטל בהפעלה את מנוף הלחץ האחרון אולי שברשותה, הכלכלי, לאחר שחל כרסום בהשפעתה הפוליטית בקרב הסונים בלבנון. לפיכך נראה כי היא לא תוותר בקלות על מטרותה לייצר שינוי במערכת הפנימית בלבנון ובמיוחד להחליש את אחיזת חזבאללה ואיראן במדינה על ידי הפעלת לחץ במקביל על חזבאללה, הממשלה הלבנונית והקהילה הבינלאומית. אך נוכח חולשתם של מתנגדי חזבאללה בתוך לבנון, המשך המשבר עלול להוביל לתוצאה הפוכה. שכן, מעבר להשלכותיו הפוליטיות והכלכליות השליליות, המשבר עלול דווקא להרחיק את לבנון מהמדינות הפרגמטיות ומהמערב ולחזק את השפעתם של חזבאללה ואיראן במדינה.

התפתחויות אלה עומדות בניגוד לאינטרסים של ישראל ומדינות המערב. לפיכך, חשוב שמדינות המערב ובראשן ארצות הברית וצרפת, בסיוע גורמים ערביים, ימהרו להתערב מול מדינות המפרץ כדי לסייע בפתרון המשבר, ויניעו מהלך משותף לגיבוש דרכי פעולה, אשר יהיה בהן כדי להחליש את חזבאללה, אך בלי לפגוע במדינה הלבנונית ובמתנגדי הארגון מבית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט